

УДК 631.001.5:631.58:929«Яновчик Ф.Б.»
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/96-3-4>

Павло ФЕСЕНКО,
orcid.org/0009-0009-8890-439X

аспірант
Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки
Національної академії аграрних наук України
(Київ, Україна) pavlophesenko@proton.me

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ГЕНЕЗИС СВІТОГЛЯДУ ВИДАТНОГО НАУКОВЦЯ ТА ДОСЛІДНИКА Ф. Б. ЯНОВЧИКА НА МЕЖІ ХІХ–ХХ СТОЛІТЬ

Стаття присвячена комплексному дослідженню методологічного генезису та еволюції наукового світогляду Ф. Б. Яновчика в умовах трансформації аграрної науки на межі ХІХ–ХХ століть. У центрі уваги – динаміка формування дослідницької ідентичності вченого, що розвивалася на перетині класичних університетських традицій та нагальних потреб модернізації сільського господарства Півдня України. Розкрито ключові фактори, що вплинули на становлення методології Яновчика. Автором висунуто гіпотезу, що інтеграція вченого у європейський науковий контекст відбувалася через інтелектуальну наступність від представників київської школи природознавства (зокрема М. А. Бунге, М. П. Авенаріуса, І.Ф. Шмальгаузена, С. М. Богданова та О. Фортунатова), чії підходи стали фундаментом для його подальшої практичної діяльності в земських установах.

У статті проаналізовано внутрішню логіку реорганізації Херсонського дослідного поля, яке під керівництвом вченого трансформувалося з допоміжного навчального підрозділу на самостійний науковий центр системного вивчення посушливого землеробства. Висвітлено, як впровадження точних метрологічних стандартів та перехід до «лабораторії практики» дозволили Яновчику вибудувати оригінальну модель адаптивного рослинництва. Крізь призму сучасних концепцій "етнокультурних соціокодів" (зокрема В. Яремчука) проаналізовано здатність українського наукового середовища до самоорганізації та збереження інтелектуальної автономії. Це дозволяє інтерпретувати доробок Ф. Б. Яновчика не як ізольоване явище, а як прояв стійкого європейського вектора, що реалізовувався через професійну ідентичність дослідника

Метою дослідження є встановлення комплексу інституційних та персональних впливів, що зумовили оригінальність доробку Яновчика в контексті світових агрономічних трендів. Проведений аналіз свідчить, що саме синтез фундаментальної теорії та гнучкої земської практики забезпечив життєздатність його розробок, які не втрачають актуальності в умовах сучасних кліматичних викликів. У статті обґрунтовано, що спадщина Ф. Б. Яновчика є важливим елементом неперервної традиції української аграрної думки, а її переосмислення сприяє уточненню місця вітчизняної науки у загальноєвропейському інтелектуальному просторі.

Ключові слова: історія аграрної науки, методологічний генезис, київська школа природознавства, Херсонська дослідна станція, адаптивне землеробство, європейський інтелектуальний простір.

Pavlo FESENKO,
orcid.org/0009-0009-8890-439X

Postgraduate Student
National Scientific Agricultural Library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine) pavlophesenko@proton.me

METHODOLOGICAL GENESIS OF THE WORLDVIEW OF THE OUTSTANDING SCIENTIST AND RESEARCHER F. B. YANOVCHYK AT THE BOUNDARY OF THE 19TH–20TH CENTURIES

The article is devoted to a comprehensive study of the methodological genesis and evolution of the scientific worldview of F. B. Yanovchik amidst the transformation of agricultural science at the turn of the 19th and 20th centuries. The focus is on the dynamics of the researcher's identity formation, which developed at the intersection of classical university traditions and the urgent need to modernize agriculture in Southern Ukraine. The study reveals key factors that influenced the formation of Yanovchik's methodology. The author proposes a hypothesis that the scientist's integration into the European scientific context occurred through intellectual continuity from representatives of the Kyiv school of natural sciences (notably M. Bunge, M. Avenarius, J. Schmalhausen, S. Bohdanov, and O. Fortunatov), whose approaches became the foundation for his subsequent practical activities in zemstvo institutions.

The article analyzes the internal logic of the reorganization of the Kherson experimental field, which, under the scientist's leadership, transformed from an auxiliary educational unit into an independent scientific center for the systematic study of dryland farming. It highlights how the introduction of precise metrological standards and the transition

to a "laboratory of practice" allowed Yanovchuk to construct an original model of adaptive crop production. Through the prism of modern concepts of "ethnocultural socio-codes" (specifically those of V. Yaremchuk), the article analyzes the Ukrainian scientific environment's ability to self-organize and preserve intellectual autonomy. This allows for interpreting the work of F. B. Yanovchuk not as an isolated phenomenon, but as a manifestation of a resilient European vector realized through the researcher's professional identity.

The study aims to establish a complex of institutional and personal influences that determined the originality of Yanovchuk's legacy within the context of global agronomic trends. The analysis indicates that the synthesis of fundamental theory and flexible zemstvo practice ensured the viability of his developments, which remain relevant under modern climate challenges. The article substantiates that the legacy of F. B. Yanovchuk is a vital element of the continuous tradition of Ukrainian agricultural thought, and its re-evaluation contributes to clarifying the place of national science within the common European intellectual space.

Key words: history of agricultural science, methodological genesis, Kyiv school of natural sciences, adaptive agriculture, European intellectual space.

Постановка проблеми. Трансформація сучасної історико-наукової парадигми вимагає переходу від традиційної аграрної біографіки, зосередженої на накопиченні фактологічних даних, до аграрної біографістики як інструменту рефлексивного аналізу інтелектуальної спадщини (Демуз та ін., 2019: 174). Важливу роль в цьому процесі відіграють фонди Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН, що містять понад 1 млн примірників галузевих вітчизняних та іноземних книг, часописів і газет XIX-XXI ст. (Каштанова, 2022: 6).

Сучасний інтерес до проблем національної історії та культури, що супроводжується переоцінкою усталених стереотипів, актуалізує необхідність переосмислення наукового спадку, зокрема в контексті відновлення загальносвітового рівня української науки (Вергунов, Щebetюк, 2008: 5). Всебічний аналіз історичного досвіду є ключовим механізмом розбудови незалежної держави, оскільки багато нинішніх негараздів зумовлено першопричинами тоталітарної доби, що нівелювали інтелектуальні та дослідницько-прикладні здобутки українського народу. Проблема полягає у необхідності історико-наукового переосмислення витоків української дослідної аграрної справи через подолання імперських міфів для об'єктивного розуміння минулого та окреслення конструктивних шляхів європейського партнерства в науково-дослідному середовищі (Зубець, 2005: 5).

Генезис та європейські координати аграрної освіти почали привертати увагу українських дослідників переважно в останні роки. Початковий етап становлення аграрної науки на теренах сучасної України та прилеглих територій часто трактується в межах імперських нарративів, що потребує перегляду. Справжні інтелектуальні витoki системи мають загальноєвропейський характер, де український чинник відігравав суб'єкту роль. Першою спробою створення профільного закладу

в Російській імперії була Павловська практична школа землеробства (1797–1803), яку очолював уродженець Слобожанщини, випускник Києво-Могилянської академії А. Самборський "просвітник і агроном, апологет британської землеробської культури, організатор навчання молоді в Англії" (Голікова, 2022: 511). Хоча школа орієнтувалася на британські традиції, вона заклала підвалини для подальшої професіоналізації галузі.

У загальноєвропейському ландшафті найстаріших аграрних ЗВО інститут у Маримонті (Варшава) посідає почесне четверте місце після угорського «Георгікону» (1797), швейцарського Гофвіля (1804) та прусського Меглина (1806). Заснування Маримонтського інституту указом 1816 року відбулося під впливом швейцарської моделі Ф. фон Феленберга (Голікова, 2022: 513). Оскільки сучасний Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва є прямим правонаступником Маримонтського закладу, це підтверджує безпосередню методологічну тяглість від фундаторів європейської раціональної агрономії до українських наукових центрів (Голікова, 2020: 20).

У цьому контексті наукова біографія Ф. Б. Яновчика (1867–1926) розглядається не лише крізь призму успішної практичної діяльності, а насамперед як приклад суб'єктного методологічного оновлення галузі та широкого просвітництва. Його науковий світогляд формувався на зламі епох, коли вітчизняна аграрна думка, долаючи межі вузькоприкладної ботаніки, інтегрувалася у світовий інтелектуальний простір на засадах системного природокористування. Діяльність вченого є репрезентативною для розуміння того, як синтез фундаментальної університетської освіти, орієнтація на передові лабораторно-метрологічні стандарти та земська ініціатива створили унікальну модель аграрного розвитку України на межі XIX–XX ст. Саме ці чинники свого часу забезпечили вихід вітчизняного виробництва на

світові рівні конкурентоспроможності. Сьогодні, в умовах відновлення аграрного потенціалу та активного входження до європейського дослідницького простору (ERA), рефлексія над досвідом Ф. Б. Яновчика дозволяє актуалізувати стандарти метрологічної культури як необхідний фундамент для сучасної інтеграції України у спільний економічний та науковий простір, у поточному процесі розширення ЄС (European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations, 2026).

Аналіз досліджень. Питання становлення галузевої біографістики та бібліографії в Україні ґрунтовно представлені у серії «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» (Вергунов, 2018). Важливим етапом у деконструкції радянських історіографічних міфів стали праці, які дозволяють розглядати діяльність вчених крізь призму збереження професійної ідентичності та етнокультурних соціокодів (Яремчук, 2018: 244).

У сучасній українській історіографії триває гостра методологічна дискусія щодо природи національного нарративу щодо права на існування національної історії, як якісної наукової дисципліни, що включає глобальні виміри та локальні практики, не розчиняючись у них (Яремчук, 2020: 162). У такому дискурсі автор наголошує, що «у даному разі національна історія близько підходить до транснаціональної (чи інших макроспрямованих різновидів історієписання – глобальної, світової, трансрегіональної, “великої історії”»)). Крім того, залучення концепції Яремчука щодо врахування вимущених практик «імперської, ... локальної, регіональної лояльності» (2020: 162) дозволяє об’єктивно оцінити роботу вченого в офіційних установах того часу. Це знімає стереотипні закиди щодо ідеологічної обмеженості фахівців імперської доби, доводячи, що Ф. Б. Яновчик творив якісну національну науку всередині системи, зберігаючи професійну ідентичність. Відтак, вивчення господарського життя та наукової метрології через біографію конкретного вченого стає повноцінним об’єктом національної історії, що відповідає актуальним трендам європейської історіографії.

Введення європейського інтелектуального контексту робить нашу методологічну базу міжнародно валідною у річищі «Нової матеріалістичної історії» або «Історії знань» (History of Knowledge), де господарські практики та вимірювання (зокрема, метрологія) розглядаються як частина загальнолюдської культури, виходячи з класичної теорії Пітера Берка, який обґрунтував перехід від «історії ідей» до «соціальної історії знань» (Burke, 2015: 118). Представлений підхід корелює з найсу-

часнішими трендами світової історіографії знань щодо децентралізації наукових систем відносно попереднього стану в колоніальній системі, та концепцією «розподіленої агентності» (Medina & Harding, 2025: 21). Це дозволяє трактувати діяльність Ф. Б. Яновчика не як ізольований регіональний епізод, а як частину «великої історії» аграрної науки, де локальні практики Херсонського земства корелювали з макроспрямованими векторами світового інтелектуального розвитку. Такий підхід забезпечує вихід на транснаціональний рівень, через порівняльні дослідження німецької агрохімічної чи американської фермерської моделей, що виступають не факультативним додатком, а виконанням методологічної вимоги щодо досягнення «глобального мережевого виміру» української науки. При цьому історія аграрної науки розглядається в загальній системі природознавства (Коваленко, 2019: 64).

Розпочато наукові розвідки, що ґрунтуються на комплексному історико-науковому аналізі першоджерел Ф. Б. Яновчика, де він постає як агроном-просвітник, аналітик та організатор дослідної мережі на Півдні України (Коломієць, 2025: 75; Фесенко & Каштанова, 2025: 567). Автори, спираючись на комплексний аналіз першоджерел, підтверджують ефективність мережевої моделі «освіта–наука–дорадництво», що стала ключовим фактором успішності сільськогосподарських товариств Південної України.

Проте, незважаючи на наявний доробок, комплексно недослідженим залишається методологічний генезис Ф. Б. Яновчика як учня Київської школи природознавства. Попри наявний доробок, у вітчизняній історіографії відчувається дефіцит студій, присвячених інтелектуальним зв’язкам між методиками українських новаторів та досвідом провідних іноземних агрономічних шкіл у контексті спільних кліматичних викликів. Осмислення діяльності Ф. Б. Яновчика в складі цілісної освітньо-наукової системи, де організаційні та екологічні аспекти поєднуються з компаративним аналізом світових практик, постає перспективним типом наукових розвідок, що дозволяє інтегрувати українську аграрну спадщину в глобальний нарратив історії науки.

Метою статті є дослідження методологічного генезису Ф. Б. Яновчика як представника Київської школи природознавства для відновлення цілісного бачення місця української освіти та науки у глобальному інтелектуальному просторі.

Виклад основного матеріалу. Формування наукових орієнтирів Ф. Б. Яновчика відбулося під час навчання в Університеті св. Володимира (м.

Київ) – одному з провідних центрів природничої освіти, що за своєю структурою відповідав європейському типу міжпредметного дослідництва. Особливе значення для розуміння ціннісних орієнтирів Ф. Б. Яновчика має академічне середовище Університету св. Володимира, який від моменту заснування у 1834 році розбудовувався як потужний інтелектуальний міст між українською та європейською наукою. Постать першого ректора, 30-річного вченого-енциклопедиста та ботаніка Михайла Максимовича, заклала фундамент універсалізму, що став визначальним для природничої школи закладу (Колесник, Патриляк, 2007). Додатковим фактором «західного» впливу стало створення медичного факультету (1841) на базі ліквідованого Вільноського університету, що забезпечило тяглість європейських медико-біологічних традицій у Києві.

Якщо в період 1804-1833 рр. становлення аграрної науки в класичних університетах України відбувалося переважно на консервативно-теоретичному рівні (так, у Харківському університеті викладалося «сільське домоводство»), розвиток дослідництва гальмувався німецькою моделлю класичної освіти того часу, що надавала перевагу теорії над практикою (Голікова, 2020: 20-21) Навчання Яновчика припало на період розквіту Київського університету, спричинений ліберальними реформами 1860-х років. Новий статут 1863 року розширив автономію закладу та дозволив залучити до викладання 90 нових професорів, зокрема із провідних європейських університетів. На кінець XIX ст. університет перетворився на центр загальноєвропейського значення, де діяло 45 науково-допоміжних установ, зокрема унікальні метеорологічна та астрономічна обсерваторії, Ботанічний сад та численні лабораторії (Колесник, Патриляк, 2007). Інтелектуальна атмосфера факультету визначалася діяльністю таких видатних вчених, як хімік М. О. Бунге, архітектор технічної модернізації Києва; фізик М. П. Авенаріус, що впровадив німецькі стандарти точності; ботанік І. Ф. Шмальгаузен, ретранслятор передових методів експериментальної біології.

Важливою складовою підготовки Яновчика була включеність університету у світовий науковий контекст. Наукова діяльність професорів розвивалася в тісному контакті із закордонними центрами через публікації в іноземних журналах та регулярні відрядження. Високий статус київської школи підтверджувався обранням почесними членами університету таких світових світил, як М. Петтенкофер, Л. фон Ранке, Д. Менделєєв та І. Мечников (Колесник, Патриляк, 2007). Активна

участь викладачів та студентів у роботі Київського товариства дослідників природи та інших спеціалізованих об'єднань дозволила Яновчику ще до початку практичної діяльності засвоїти «європейський ракурс» дослідництва. Таким чином, перебування у цьому міждисциплінарному та міжнародно орієнтованому середовищі дозволило Яновчику сформуватися як «науковцю-універсалу», здатному вільно оперувати передовими методами хімічного аналізу, біологічних спостережень та метеорологічного моніторингу.

Обравши природниче відділення фізико-математичного факультету, Ф. Б. Яновчик опинився в інтелектуальному осередку, де агрономія розглядалася як прикладна частина знань з природознавства, що базувалася на суворій хіміко-фізіологічній та математичній основі. Безпосередній вплив на методологічну підготовку Яновчика як хіміка-експериментатора мав заслужений професор Микола Андрійович Бунге. Його наукова біографія є взірцем інтеграції у світовий науковий простір: тривале стажування у провідних лабораторіях Європи (у 1868–70 рр. – в науковому відрядженні в Берліні і Лейпцигу) дозволило йому створити в Києві школу прикладних досліджень найвищого рівня (Малій, 2007: 87-88). Як декан факультету та голова Київського відділення Російського технічного товариства, М. А. Бунге інтегрував у навчальний процес також досвід передових закордонних установ з фізики та математики прикладного інженерного рівня, що було критично важливим для агросектору (Ковтуненко, 2004). Для Яновчика це означало не лише опанування методів електролізу чи органічної хімії, а й засвоєння високої культури наукової бібліографії, зокрема через роботу з «Покажчиком російської літератури з чистих і прикладних наук», що видавався під редакцією професора та забезпечував студентам орієнтацію у світових наукових трендах. Цей фундамент став визначальним для майбутньої успішної роботи Фелікса Болеславовича у хімічній лабораторії Плотянської станції, першого місця трудової діяльності по закінченні університету у 1894 р.

Компетенції Яновчика як фахового метеоролога були закладені в київській науковій школі фізиків-експериментаторів і метеорологів професора Михайла Петровича Авенаріуса. Його наукові здобутки мали загальносвітове значення: виведена ним формула зміни вологості повітря випередила аналогічні висновки Р. Клаузіуса, за що вчений був удостоєний ордена Почесного легіону від уряду Франції (Авенаріус, ВУЕ). Пройшовши підготовку в лабораторіях Г. Магнуса

(Берлін) та Г. Кірхгофа (Гейдельберг), Авенаріус запровадив в університеті унікальний фізичний практикум, заснований на принципах «благоговійного ставлення до науки» (Матвійчук, Струк, 2005: 313).

Участь у метеорологічних дослідженнях під керівництвом Авенаріуса дозволила Яновчику опанувати методики точних спостережень за кліматичними чинниками та температурою ґрунту, успішно апробовані ним в період практичної діяльності (Яновчик, 1906: 12, 118). Саме цей університетський гарт пояснює здатність Фелікса Болеславовича вже на початку практичної діяльності здійснювати глибокий аналіз взаємозв'язку клімату з агровиробництвом. Фундаментальну біологічну підготовку Яновчик здобув під керівництвом видатного ботаніка Івана Федоровича Шмальгаузена. Будучи учнем європейських корифеїв А. де Барі та В. Шімпера, професор перетворив викладання ботаніки на сучасну експериментальну дисципліну (Гудзь, Пилипчук, 1991: 52, 112). Як директор Ботанічного саду, він поєднав теоретичні студії з практичною інтродукцією технічних та плодових культур. Настільною книгою ботаніків та агрономів того часу стала капітальна праця професора І. Ф. Шмальгаузена «Флора Юго-Западной России» (Шмальгаузен, 1886), що дозволяла користувачам вільно оперувати методами систематики на рівні найкращих світових стандартів. Таким чином, Київська школа природничих наук виступала прямим ретранслятором європейського наукового стандарту, що де-факто робило підготовку Яновчика ідентичною тій, яку надавали провідні університети Німеччини, Франції та інших країн Європи. Цей теоретичний базис забезпечив логічний перехід Яновчика від класичних ботанічних студій до системного адаптивного землеробства на Херсонському дослідному полі.

У 1898 році Ф. Б. Яновчик очолив Херсонське дослідне поле (засноване у 1889 р. за ініціатииви К. І. Тархова), яке під його керівництвом у 1909 р. трансформувалося у повноцінну дослідну станцію. Як активний член Імператорського товариства сільського господарства Південної Росії (ІТСГПР), Яновчик поєднав університетську наукову методологію з практикою адаптації агровиробництва до посушливих умов Степу. Ключовим досягненням установи під його провідом стала розробка систем «сухого землеробства» (Яновчик, 1906: 8, 124). Дослідним шляхом було доведено, що раціональний паровий обробіток ґрунту та інтродукція адаптованих до посухи сортів рослин дозволяє більш ніж удвічі підвищити врожайність озимих культур та забез-

печити сталість зборів у критичні роки (Календар знаменних і пам'ятних дат, 2014: 72–73). Подальше історико-наукове осмислення становлення наукового світогляду Ф.Б. Яновчика та дослідницького середовища, яке він створював, вимагає реконструкції його підходів через призму критичного осмислення міжнародних агрономічних шкіл, які діяли в аналогічних кліматичних умовах. Такий порівняльний аналіз дозволяє виявити унікальні риси української дослідної традиції, її світоглядну самобутність, інституційну гнучкість та методологічну глибину в межах транскордонної інтелектуальної спадкоємності. Фундаментальний вплив на цей процес мала Альткустгофська школа (Дерптський університет), заснована у 1830-х рр. проф. Й. Ф. Шмальцом. Оприлюднені програмні засади закладу (Schmalz, 1834) заклали методологічний базис системного підходу, що поєднав університетську теорію з експериментальною практикою.

Через освітній простір Горигорецького інституту землеробства ці традиції були трансльовані в Україну. Ключовим ретранслятором виступив Б. А. Целлінський (1805–1878), який, спираючись на досвід Гогенгаймської та Версальської академій, розробив програми «вищого розряду». Сформульований ним у 1843 р. принцип – аграрна наука як систематизація практичних правил, пояснених законами природи – став визначальним для вітчизняної агрономії. Трансфер знань відбувся і через Дерптський університет (Агрономічний інститут в Альт-Кустгофі), що був головним ретранслятором німецької аграрної школи (Вінер, 1924). Саме через цей «балтійський місток» європейські стандарти експерименту потрапляли до Гори-Горецького інституту, де формувалася нова генерація дослідників. Одним із таких провідників став І. У. Палімпсестов – випускник Горок, який пізніше, як професор Новоросійського університету, очолив інтелектуальний рух на Півдні України. Він виступив ключовим рушієм та багаторічним редактором «Записок» Імператорського товариства сільського господарства Південної Росії (ІТСГПР) в Одесі, де формувалася професійний світогляд Ф. Б. Яновчика. Найвидатніша праця Палімпсестова це "Словник сільськогосподарських рослин", де описані, із зазначенням способів обробітку, майже всі рослини, що входять до галузі культури Європейського материка (Советов, 1901). Його праця щодо можливостей заліснення степу відповідала актуальному запиту земств того часу і отримала позитивний відгук професора В.В. Докучаєва (Докучаєв, 1890).

Таким чином, українська аграрна школа на

межі XIX–XX ст. постає не як локальне відгалуження імперської науки, а як складний синтез європейських моделей (швейцарської, німецької, польської), адаптованих через мережу університетських центрів (Київ, Харків, Одеса).

Формування вищої аграрної освіти в Російській імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. відбувалося під впливом масштабних геополітичних трансформацій, зокрема інкорпорації польських територій. У науковому дискурсі Гори-Горецький інститут часто безпідставно називають першим аграрним ЗВО імперії, що фактично нівелює досвід Агрономічного інституту в Маримонті (Варшава, Польща), заснованого ще у 1816 р. (Голікова, 2020: 21). До того ж, Гори-Горецький заклад мав виразний вплив німецької аграрної школи: більшість професорів (Б. Целлінський, Б. Міхельсон) були випускниками Дерптського університету, які проходили стажування в Німеччині (Вінер, 1924; Голікова, 2020: 27–28). Це свідчить про те, що методологія, яку згодом адаптував Яновчик, була не «імперським винаходом», а трансфером європейських знань через балтійські та польські центри. Твердження про першість Гори-Горецького інституту (засн. 1840 р.) є історично хибним, оскільки воно нівелює досвід Агрономічного інституту в Маримонті (поблизу Варшави), заснованого ще у 1816 р. (Голікова, 2020: 21). Маримонтський заклад, який спочатку підпорядковувався урядовим комісіям Королівства Польського, а з 1840 р. – Міністерству народної освіти Російської імперії, став найстарішим галузевим ЗВО, з яким пов'язана історія і сучасного Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва (Голікова, 2020: 20–21).

Зв'язок між північними освітніми центрами та південним степом забезпечувався через систему підготовки кадрів. Зокрема, з 1852 р. ІТСПП власним коштом відправляло молодих фахівців до Гори-Горецького інституту з умовою їх подальшої десятирічної служби в маєтках Новоросійського краю (Голікова, 2020: 20). Ця тяглість підготовки фахівців створила підґрунтя для подальшої модернізаційної діяльності Ф. Б. Яновчика у лавах Товариства.

Особливе місце в українському науково-освітньому просторі посідає Харків, де формування аграрної школи відбувалося двома паралельними шляхами: через університетську кафедру та через пряму інституційну спадковість від європейських центрів. Становлення вищої аграрної освіти в Україні безпосередньо пов'язане з заснуванням у 1816 р. поблизу Варшави Інституту землеробського господарства, практичної ветеринарії та школи рукоділля в Маримонті (Голікова, 2020: 23).

Цей заклад, що пізніше (1869–1914 рр.) функціонував як Ново-Олександрійський інститут сільського господарства та лісівництва, став фундаментом для найстарішого в Україні галузевого ЗВО – Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Таким чином, сучасний харківський центр має спільне історичне минуле з провідними польськими інституціями, зокрема з Варшавським університетом наук про життя (SGGW) та Національним інститутом у Пулавах. Паралельно з цим, у самому Харківському університеті (засн. 1804 р.) на відділенні фізичних і математичних наук згідно зі Статутом викладалося «сільське домоводство» (Голікова, 2020: 20). Але вже на межі XIX–XX ст. тут сформувався унікальний міждисциплінарний простір, де агрономія взаємодіяла з технічними науками. На межі XIX–XX ст. інституціоналізація дослідної справи в Україні значною мірою набула системності завдяки діяльності професора А. Є. Зайкевича (1842–1931). Його робота в Харківському університеті та створення мережі з 37 дослідних полів (1881–1889) реалізували європейську модель наукового забезпечення агросектору, але вже адаптовану за результатами дослідів, зокрема із сортовипробування, в десятках дослідних полів та станцій (Зайкевич, 1893; Воловодова, 2019: 4–5).

Підходи до викладання та експерименту А. Зайкевича (Харківський університет) та В. Альбіцького (Харківський технологічний інститут) базувалися на європейських моделях, за власним досвідом стажування професорського складу, та подальшої прикладної діяльності (Орловський, Кузьмич, 1967: 116; Каштанова, 2025). Це дозволяє стверджувати про існування в Харкові потужної локальної школи аграрно-природничої освіти, яка через Маримонтський корінь та університетські традиції була глибоко інтегрована в європейську наукову інфраструктуру ще задовго до радянського періоду, і здійснювала потужний вплив на регіональну розбудову дослідних господарств. Водночас, Яновчик стверджував, що українське землеробство лише вступає на правильний шлях, де кожен вдумливий господар спроможний відкрити свою «нову землю» (Федоров, Яновчик, 1910: 2, 6, 36, 46).

Висновки. Розвиток світової аграрної науки та освіти на межі XIX–XX ст. ознаменувався переходом від емпіричного натуралізму до методології точного експерименту. Цей період характеризувався продуктивним синтезом німецької академічної традиції з її суворим лабораторним контролем та американської прагматичної моделі мережевих

дослідних станцій (Land-Grant Colleges). Центральним вузлом трансляції цих глобальних трендів в Україну виступила Київська школа природознавства, яка через університетські кафедри адаптувала світовий досвід до специфічних умов вітчизняного агроландшафту.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що Ф. Б. Яновчик став репрезентантом висококласної української університетської школи європейського зразка. Встановлено, що світоглядні засади Ф. Б. Яновчика були глибоко нау-

ково обґрунтованими та повністю корелювали з тенденціями світової аграрної освіти. Його діяльність у Херсоні – це успішний приклад синтезу німецької наукової системності та французької демонстраційної практики («ферм-моделей»). Як активний член Імператорського товариства сільськогосподарства Південної Росії (ІТСПР), учений поєднав фундаментальну методологію з практичним менеджментом, створивши автономну дослідну школу, здатну відповідати на глобальні кліматичні виклики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авенаріус Михайло Петрович. *Велика українська енциклопедія* : веб-сайт. URL: [https://vue.gov.ua/Авенаріус,_ Михайло_Петрович](https://vue.gov.ua/Авенаріус,_Михайло_Петрович) (дата звернення: 12.11.2025).
2. Ботанічний сад імені академіка О. В. Фоміна. 1839–2009: путівник-довідник / за ред. В. В. Капустяна, В. А. Соломахи. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2009. 367 с.
3. Вергунов В. А., Щebetюк Н. Б. *Історія Української академії сільськогосподарських наук (1956–1962 рр.)*. Київ : Аграрна наука, 2008. 304 с.
4. Вергунов В. А. *Історія сільськогосподарської дослідної справи в Україні. Ч. 2 : Науково-організаційні засади функціонування сільськогосподарської дослідної справи на теренах України (друга половина XIX – початок XXI ст.)*. Київ : Аграрна наука, 2018. 368 с.
5. Вінер В. В. Краткий обзор истории Горы-Горьцкого Земледельческого института. *Записки Горы-Горьцкого сельскохозяйственного института*. Горки, 1924. Т. 1. С. 9–21.
6. Воловодовська В. О. Науково-організаційна діяльність П. Ф. Тушкана в Сільськогосподарському науковому комітеті України (1923–1927). *Вісник аграрної історії*. 2019. Вип. 27–28. С. 243–249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vai_2019_27-28_34 (дата звернення: 14.11.2024).
7. Голюкова О. М. Витоки сільськогосподарської дослідної справи в системі вищої галузевої підготовки України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.). *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»*. 2020. Вип. 31. С. 17–34. DOI: 10.26565/2227-6505-2020-31-02.
8. Голюкова О. М. Найстаріші центри вищої землеробської освіти Європи: дискусійні питання хронології та значення в історії української аграрної освіти, науки і дослідної справи. *International scientific discussion: problems, tasks and prospects. Abstracts of I International Scientific and Practical Conference (Rome, February 19-20, 2022)*. Rome : InterConf, 2022. С. 510–520. DOI: 10.51582/interconf.19-20.02.2022.056.
9. Гудзь Ю. П., Пилипчук О. Я. Іван Федорович Шмальгаузен / відп. ред. В. І. Чопик. Київ : Наукова думка, 1991. 152 с.
10. Демуз І., Зленко А., Ісайкіна О. Перспективи вивчення інтелектуального співтовариства у руслі нових методологічних концептів. *Український історичний журнал*. 2019. № 6. С. 172–187.
11. Докучаев В. В. Отзвы о труде Г. Ив. Палимпсестова: Степи Юга России были ли искони веков степями, и возможно ли облесить их? 1890 г. С.-Петербург : Тип. Имп. акад. наук, 1895. 10 с.
12. Зайкевич А. Е. Агрономия, как наука вообще и университетская в частности. *Труды Второго Киевского областного сельскохозяйственного съезда* / под ред. С. Н. Богданова. Киев : Тип. П. Барского, 1893. 33 с.
13. Зубець М. В. Аграрна наука – державі. *Вісник аграрної науки*. 2005. № 5. С. 5–8.
14. Календар знаменних і пам'ятних дат в історії сільськогосподарської дослідної справи України на 2014 рік / уклад.: В. А. Вергунов, Т. В. Легкун, Н. Б. Щebetюк. Київ : ФОП Корзун Д. Ю., 2013. 143 с. URL: https://dnsgb.com.ua/assets/files/diyalnist/naukova/calendar/kalendar_nnsqb_2014.pdf.
15. Каштанова Т. В. Викладацька діяльність професора В. І. Альбіцького у Харківському технологічному інституті на межі XIX–XX ст. *Історія науки і біографістика*. 2025. № 2. С. 121–149. DOI: 10.31073/istnauka202502-07.
16. Каштанова Т. В. Інформаційно-пошукова система Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України: сучасний стан. *Історія науки і біографістика*. 2022. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/INB_Title_2022_3_18 (дата звернення: 17.10.2025).
17. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. *Незабутні постаті* / авт.-упор. О. Матвійчук, Н. Струк. Київ : Світ Успіху, 2005. 313 с.
18. Коваленко С. Д. Система організації впровадження наукових розробок у сільське господарство України (друга половина XIX – 50-ті роки XX століття) : монографія / наук. ред. В. А. Вергунов. Київ : Аграрна наука, 2019. 464 с.
19. Ковтуненко В. О. Бунге Микола Андрійович. *Енциклопедія сучасної України*. 2004. URL: <https://esu.com.ua/article-37935> (дата звернення: 22.11.2025).
20. Колесник В. Ф., Патриляк І. К. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. *Енциклопедія історії України*. Київ : Наукова думка, 2007. Т. 4. 528 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Kyivsky_nac_universitytet (дата звернення: 19.11.2025).
21. Коломієць Н. Д. Вчений агроном, піонер з дослідної справи на півдні України, популяризатор сільськогосподарських наук Ф. Б. Яновчик (1867–1926). *Історичні записки: Зб. наук. праць ННСГБ НААН*. 2025. Вип. 30. С. 75–81. URL: <https://www.researchgate.net/publication/394887893> (дата звернення: 22.12.2025).

22. Малій О. Родовід Бунге. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. 2007. № 15. С. 91–97. URL: <http://history.org.ua/JournALL/sid/15/6.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).
23. Орловський М. І., Кузьмич С. І. До 125-річчя з дня народження А. Є. Зайкевича. *Вісник сільськогосподарської науки*. 1967. № 12. С. 115–117.
24. Палимпсестов И. У. Словарь садовых, лесных, огородных, врачебных и других хозяйственных растений. Половина 1-я. Одесса : В типографии Францова и Нитче, 1853. 342 с.
25. Советов А. В. Палимпсестов, Иван Устинович. *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона* : в 86 т. СПб., 1897. Т. XXIIА. С. 642.
26. Федоров Г., Яновчик Ф. Б. Пахарю на помощь. Об опытах в сельском хозяйстве и что такое опытное поле. Херсон : Тип. О. Д. Ходушиной, 1910. 59 с.
27. Фесенко П., Каштанова Т. Формування прикладної дослідної культури в Південній Україні: роль Ф. Б. Яновчика у порівнянні з представниками університетського, земського та просвітницького середовища. *Матеріали конференцій МЦНД* (07.11.2025; Дніпро). Дніпро : МЦНД, 2025. С. 567–575. URL: <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/1292> (дата звернення: 12.01.2026).
28. Шмальгаузен І. Ф. Флора Юго-Западной России, т. е. губерний: Киевской, Волынской, Подольской, Полтавской, Черниговской и смежных местностей. Киев : Тип. С. В. Кульженко, 1886. 783 с.
29. Яновчик Ф. Б. Земское опытное поле в Херсоне. Отчет за 1902–1903, 1903–1904 и 1904–1905 с.-х. года. Херсон: Тип. Херсон. губ. земства, 1906. 132 с.
30. Яремчук В. Українська радянська історіографія: сучасний стан досліджень. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: *Історичні науки*. 2018. Вип. 27. С. 242–249. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> (дата звернення: 12.12.2025).
31. Яремчук В. Ревізіоністська критика національної історії у сучасній Україні: методологічні прогалини. *Український історичний журнал*. 2020. № 5. С. 159–175. DOI: 10.15407/uhj2020.05.159.
32. Burke P. What is the history of knowledge? Cambridge ; Malden : Polity Press, 2015. 123 p.
33. Decentralizing Knowledges: Essays on Distributed Agency / ed. by L. R. Medina, S. G. Harding. Durham : Duke University Press, 2025. 328 p.
34. Enlargement and Eastern Neighbourhood. *European Union* : веб-сайт. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/index_en (accessed 12.12.2025).
35. Schmalz J. F. L. Am Tage der Weihe der landwirthschaftlichen Lehr-Anstalt zu Alt-Kusthof bei Dorpat, d. 2. Mai 1834. Dorpat : Universitätsbibliothek Tartu, 1834. URL: <http://hdl.handle.net/10062/49406> (accessed 12.12.2025).

REFERENCES

1. Avenarius Mykhailo Petrovych. (2025) Avenarius Mykhailo Petrovych. [Avenarius Mikhail Petrovich] *Velyka ukrainska entsyklopediia*. https://vue.gov.ua/Авенариус_Михайло_Петрович [in Ukrainian].
2. Kapustian V. V., Solomakha V. A. (Eds.) (2009) *Botanichnyi sad imeni akademika O. V. Fomina. 1839-2009: putivnyk-dovidnyk*. [Botanical Garden named after Academician O.V. Fomin. 1839-2009: a guidebook] Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv Publishing and Polygraphic Center [in Ukrainian].
3. Verhunov V. A., Shchebetiuk N. B. (2008) *Istoriia Ukrainської akademii silskohospodarskykh nauk (1956–1962 rr.)*. [History of the Ukrainian Academy of Agricultural Sciences (1956–1962)] Kyiv: Agrarian Science [in Ukrainian].
4. Verhunov V. A. (2018) *Istoriia silskohospodarskoi doslidnoi spravy v Ukraini. Ch. 2: Naukovo-orhanizatsiini zasady funktsionuvannia silskohospodarskoi doslidnoi spravy na terenakh Ukrainy (druha polovyna XIX – pochatok XXI st.)*. [History of agricultural experimental business in Ukraine. Part 2: Scientific and organizational principles of the functioning of agricultural experimental business in the territories of Ukraine (second half of the 19th – beginning of the 21st centuries)] Kyiv: Agrarian Science [in Ukrainian].
5. Viner V. V. (1924) *Kratkiy obzor istorii Gory-Goretskogo Zemledelcheskogo instituta*. [A brief overview of the history of the Gory-Goretsky Agricultural Institute] *Zapiski Gory-Goretskogo selskokhozyaystvennogo instituta*, 1. 9–21. [in Russian].
6. Volvodovska V. O. (2019) *Naukovo-orhanizatsiina dialnist P. F. Tushkana v Silskohospodarskomu naukovomu komiteti Ukrainy (1923–1927)*. [Scientific and organizational activity of P.F. Tushkan in the Agricultural Scientific Committee of Ukraine (1923–1927)] *Visnyk ahrarnoi istorii*, 27-28. 243-249. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vai_2019_27-28_34. [in Ukrainian].
7. Holikova O. M. (2020) *Vytoky silskohospodarskoi doslidnoi spravy v systemi vyshchoi haluzevoi pidhotovky Ukrainy (kinets XVIII – persha polovyna XIX st.)*. [The origins of agricultural experimental business in the system of higher sectoral training of Ukraine (late 18th – first half of the 19th centuries)] *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Seriia "Istoriia Ukrainy. Ukrainoznavstvo: istorichni ta filosofski nauky"*, 31. 17–34. DOI: 10.26565/2227-6505-2020-31-02 [in Ukrainian].
8. Holikova O. M. (2022) *Naistarishi tsentry vyshchoi zemlerobskoi osvity Yevropy: dyskusiini pytannia khronolohii ta znachennia v istorii ukrainskoi ahrarnoi osvity, nauky i doslidnoi spravy*. [The oldest centers of higher agricultural education in Europe: controversial issues of chronology and significance in the history of Ukrainian agricultural education, science and experimental business] *International scientific discussion: problems, tasks and prospects*, 510–520. DOI: 10.51582/interconf.19-20.02.2022.056 [in Ukrainian].
9. Hudz Yu. P., Pylypchuk O. Ya. (1991) *Ivan Fedorovych Shmalhauzen*. [Ivan Fedorovych Schmalhausen] Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
10. Demuz I., Zlenko A., Isaikina O. (2019) *Perspektyvy vyvchennia intelektualnogo spivtovarystva u rusli novykh metodolohichnykh kontseptiv*. [Prospects for the study of the intellectual community in the light of new methodological concepts] *Ukrainskyi istorichnyi zhurnal*, 6. 172-187 [in Ukrainian].
11. Dokuchaev V. V. (1895) *Otzyv o trude G. Iv. Palimpsestova: Stepi Yuga Rossii byli li iskonni vekov stepyami, i vozmozhno li oblesit ikh? 1890 g.* [Review of G. Iv. Palimpsestov's work: Were the Steppes of Southern Russia steppes from time immemorial, and is it possible to afforest them? 1890] St. Petersburg: Typography of the Imperial Academy of Sciences [in Russian].
12. Zaikevych A. E. (1893) *Agronomiya, kak nauka voobshche i universitetskaya v chastnosti*. [Agronomy as a science in general and university science in particular] *Trudy Vtorogo Kievskogo oblastnogo selskokhozyaystvennogo syezda*. Kyiv: Barsky Typography [in Russian].

13. Zubets M. V. (2005) *Ahrarna nauka – derzhavi*. [Agrarian science – to the state] *Visnyk ahrarnoi nauky*, 5. 5–8 [in Ukrainian].
14. Verhunov V. A., Lehkun T. V., Shchebetiuk N. B. (Comps.) (2013) *Kalendar znamennykh i pamiatnykh dat v istorii silskohospodarskoi doslidnoi spravy Ukrainy na 2014 rik*. [Calendar of significant and memorable dates in the history of agricultural experimental business in Ukraine for 2014] Kyiv: FOP Korzun D. Yu. https://dnsbg.com.ua/assets/files/diyalnist/naukova/calendar/kalendar_nnsbg_2014.pdf [in Ukrainian].
15. Kashtanova T. V. (2025) *Vykkladatska diialnist profesora V. I. Albitskoho u Kharkivskomu tekhnolohichnomu instytuti na mezhi XIX–XX st.* [Teaching activities of Professor V. I. Albitsky at the Kharkiv Technological Institute at the turn of the 19th–20th centuries] *Istoriia nauky i biohrafistyka*, 2. 121–149. DOI: 10.31073/istnauka202502-07 [in Ukrainian].
16. Kashtanova T. V. (2022) *Informatsiino-poshukova systema Natsionalnoi naukovoï silskohospodarskoi biblioteki NAAN Ukrainy: suchasnyi stan*. [Information retrieval system of the National Scientific Agricultural Library of the NAAS of Ukraine: current state] *Istoriia nauky i biohrafistyka*, 3. http://nbuv.gov.ua/UJRN/INB_Title_2022_3_18 [in Ukrainian].
17. Matviichuk O., Struk N. (Eds.) (2005) *Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka: Nezabutni postati*. [Taras Shevchenko National University of Kyiv: Unforgettable figures] Kyiv: Svit Uspikhu [in Ukrainian].
18. Kovalenko S. D. (2019) *Systema orhanizatsii vprovadzhennia naukovykh rozrobok u silske hospodarstvo Ukrainy (druha polovyna XIX – 50-ti roky XX stolittia)*. [The system of organizing the introduction of scientific developments into the agriculture of Ukraine (second half of the 19th – 50s of the 20th century)] Kyiv: Agrarian Science [in Ukrainian].
19. Kovtunenکو V. O. (2004) *Bunhe Mykola Andriiovych*. [Bunge Mykola Andriiovych] *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*. <https://esu.com.ua/article-37935> [in Ukrainian].
20. Kolesnyk V. F., Patryliak I. K. (2007) *Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka*. [Taras Shevchenko National University of Kyiv] *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. Kyiv: Naukova Dumka. http://www.history.org.ua/?termin=Kyivsky_nac_universytet [in Ukrainian].
21. Kolomiets N. D. (2025) *Vchenyi a hronom, pionier z doslidnoi spravy na pivdni Ukrainy, populiaryzator silskohospodarskykh nauk F. B. Yanovchyk (1867-1926)*. [Scholar agronomist, pioneer of experimental work in the south of Ukraine, popularizer of agricultural sciences F. B. Yanovchyk (1867-1926)] *Istorychni zapysky: Zb. nauk. prats NNSB NAAN*, 30. 75–81. <https://www.researchgate.net/publication/394887893> [in Ukrainian].
22. Malii O. (2007) *Rodovid Bunhe*. [Bunge lineage] *Spetsialni istorychni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky*, 15. 91–97. <http://history.org.ua/JournALL/sid/15/6.pdf> [in Ukrainian].
23. Orlovskiy M. I., Kuzmich S. I. (1967) *Do 125-richchia z dnia narodzhennia A. Ye. Zaikevycha*. [To the 125th anniversary of the birth of A. Ye. Zaikevych] *Visnyk silskohospodarskoi nauky*, 12. 115–117 [in Ukrainian].
24. Palimpsestov I. U. (1853) *Slovar sadovykh, lesnykh, ogorodnykh, vrachebnykh i drugikh khozyaystvennykh rastenyi*. [Dictionary of garden, forest, vegetable, medical and other household plants] Odessa: Frantsov and Nitsche Typography [in Russian].
25. Sovietov A. V. (1897) *Palimpsestov, Ivan Ustinovich*. [Palimpsestov, Ivan Ustinovich] *Entsiklopedicheskiy slovar Brokgauza i Yefrona* [in Russian].
26. Fedorov H., Yanovchyk F. B. (1910) *Pakharyu na pomoshch. Ob opytakh v selskom khozyaystve i chto takoe opytnoe pole*. [Help to the plowman. About experiments in agriculture and what an experimental field is] Kherson: Khodushina Typography [in Russian].
27. Fesenko P., Kashtanova T. (2025) *Formuvannia prykladnoi doslidnoi kultury v Pivdennii Ukraini: rol F. B. Yanovchyka u porivnianni z predstavnykami universytetskoho, zemskoho ta prosvitnytskoho seredovyshcha*. [Formation of applied experimental culture in Southern Ukraine: the role of F. B. Yanovchyk in comparison with representatives of university, zemstvo and educational environments] *Materialy konferentsii MCND*. Dnipro: MCND. 567–575. <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/1292> [in Ukrainian].
28. Shmalhauzen I. F. (1886) *Flora Yugo-Zapadnoy Rossii*. [Flora of South-Western Russia] Kyiv: Kulzhenko Typography [in Russian].
29. Yanovchyk F. B. (1906) *Zemskoe opytnoe pole v Khersoni. Otchet za 1902–1903, 1903–1904 i 1904–1905 s.-kh. goda*. [Zemstvo experimental field in Kherson. Report for the 1902–1903, 1903–1904 and 1904–1905 agricultural years] Kherson: Typography of the Kherson Provincial Zemstvo [in Russian].
30. Yaremchuk V. (2018) *Ukrainska radianska istoriografii: suchasnyi stan doslidzhen*. [Ukrainian Soviet historiography: current state of research] *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Serii: Istorychni nauky*, 27. 242–249. <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> [in Ukrainian].
31. Yaremchuk V. (2020) *Revizionistska krytyka natsionalnoi istorii u suchasniï Ukraini: metodolohichni prohalyny*. [Revisionist criticism of national history in modern Ukraine: methodological gaps] *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 5. 159–175. DOI: 10.15407/uhj2020.05.159 [in Ukrainian].
32. Burke P. (2015) *What is the history of knowledge?* Cambridge; Malden: Polity Press.
33. Medina L. R., Harding S. G. (Eds.) (2025) *Decentralizing Knowledges: Essays on Distributed Agency*. Durham: Duke University Press.
34. *Enlargement and Eastern Neighbourhood*. *European Union*. https://enlargement.ec.europa.eu/index_en.
35. Schmalz J. F. L. (1834) *Am Tage der Weihe der landwirthschaftlichen Lehr-Anstalt zu Alt-Kusthof bei Dorpat, d. 2. Mai 1834*. [On the day of the consecration of the agricultural teaching institution at Alt-Kusthof near Dorpat, May 2, 1834] Dorpat: University of Tartu Library. <http://hdl.handle.net/10062/49406>.

Дата першого надходження статті до видання: 20.02.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.04.2026

Стаття поширюється на умовах
 ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

